

ושומר⁽²⁸⁾].

ואף שכל עצם הוא יד או שומר לחצי זית בלבד, מכל מקום הוא מועיל להעביר את הטומאה מהבשר לבית, והרי זה נחשב שיש בבית שני חצאי זית של מת, שכל הבית מטמא באהל.

יהודה בן נקוסא אומר משום רבי יעקב: היאך שני עצמות מצטרפין לכזית?! שהואיל והבשר שעל כל עצם הוא פחות מכזית, אין לעצם דין יד [או שומר], ואינו מטמא את הבית.

ק"ט-א

והשתא מקשינן: **ורב — האי ברייתא במאי אוקים לה,** שלא יהא אחד התנאים השנויים בברייתא הזאת חלוק עליו?

והרי **אי מיירי בברייתא בעצם המשמש כיד בלבד,** כגון עצם שאין בתוכו מוח, אלא שיש על העצם בצד אחד חצי כזית בשר,

שכל העצם משמש "יד" לאותו הבשר, — אם כן **קשיא רישא,** דתנא קמא אמר שאפילו אם הבשר שעל העצם הוא פחות מכזית נטמא הבית, ואילו רב אמר שאין יד לפחות מכזית?

ואי מיירי בברייתא בעצם שהוא שומר, כגון שהעצם חלול ויש בתוכו מוח בצד אחד, שנעשה כל העצם "שומר" למוח, [כי אם יפתח העצם, אפילו בצדו השני, יתקלקל המוח], ולכן מטמא העצם בראשו השני את הבית כדין שומר שמוציא את הטומאה, אם כן **קשיא סיפא,** דיהודה בן נקוסא מטהר מחמת שהבשר פחות מכזית, ואילו רב אמר שאין שומר לפחות מכפול. אך ליותר מכפול יש שומר, אף שאין בבשר כזית⁽²⁹⁾?

[וכן יש להקשות לפי רבי יוחנן, דאי מיירי ביד, קשה מיהודה בן נקוסא המטהר משום שאין בבשר כזית, ואילו רבי יוחנן מטמא ביד אף בפחות מכזית? ואי מיירי בשומר,

לטמאות אחרים.

המשנה למלך [שם פ"ד ה"א] נסתפק לפי השיטות שצריך כביצה לקבל טומאה, האם צריך שכל הכביצה תקבל טומאה בבת אחת, או שגם באופן שנגע שרץ בחצי כביצה בפני עצמו ובחצי כביצה בפני עצמו, וחזרו שני החצאים ונצטרפו, הרי הם טמאים מעתה. **ובמשנה אחרונה** [טהרות פ"א מ"ה] נקט שהם טמאים, לפי שיש נוגע וחזור ונוגע. אך **השער המלך** [הל' ברכות פ"ו] כתב, דמרש"י ותוספות כאן מוכח שצריך שכל הכביצה תקבל טומאה בבת אחת, שאם לא כן מה הקשו, הרי שפיר יש נפקא מינה האם יש יד לפחות מכזית באופן שלאחר מכן תצטרף עם חצי כזית שקיבל טומאה משרץ, וכן הרחיב לבאר החזון איש [טהרות א

כד], עיי"ש.

28. הראשונים ביארו שלמדים דין יד לטומאת מת במה הצד מאוכלים ונבלה וכלי חרס.

29. יד של מת מועיל רק להכניס ולהוציא את הטומאה, ואינו מצטרף לשיעור כזית. ומכל מקום מבואר בגמרא, ששומר של מת שיעורו בכפול ולא בכזית. ואם כן מוכח, שהחילוק בין יד לשומר אינו האם הוא מועיל רק להכניס ולהוציא או שהוא מועיל גם להצטרף, שדבר שמועיל להצטרף הוא חשוב יותר, אלא החילוק הוא בין שימוש של יד לשימוש של שומר, שהשימוש של השומר הוא חשוב מצד המציאות שלו, ושיעור כזית ביד הוא כשיעור כפול

ורבי יוחנן אמר: כולה ברייתא מיירי ביד, והוא דאמר כתנא קמא, שיש יד לפחות מכזית. [ומודה רבי יוחנן שלפי יהודה בן נקוסא אין יד לפחות מכזית].

אך אין להעמיד לפי רבי יוחנן בשומר, שהרי לפיו יש שומר אף לפחות מכפול, ובברייתא משמע שאפילו לפי תנא קמא אין שומר אלא לפחות מכזית, ולא לפחות מכפול, ועל כרחק מיירי ביד. ורבי יוחנן דאמר כתנא קמא שיש יד לפחות מכזית אך לא לפחות מכפול.

תא שמע: דתניא, רבי יהודה אומר: קולית שהיא העצם העליונה של הירך, שיש עליה כזית בשר, הרי אותו כזית גוררת את כולה, את כל הקולית, לטומאה. שמחמת כזית הבשר נעשית כל הקולית יד או שומר לבשר, שבכל מקום בעצם שתגע בו הטומאה — יטמא הבשר על ידו. אף על פי שעצם איננה מקבלת טומאה מצד עצמה⁽³¹⁾.

קשה אף מתנא קמא, דהא תנא קמא טימא דוקא שני חצאי זתים. ומשמע שאם יש הרבה עצמות שאין בכל אחד מהם כפול אינם מטמאים. ואילו רבי יוחנן אמר שיש שומר אף לפחות מפול?⁽³⁰⁾.

ומתצינן: איבעית אימא אוקי לה ביד. איבעית אימא אוקי לה בשומר, וכדמפרש ואזיל. [ובאמת אי אפשר להעמיד את שני התנאים שבברייתא כרב או כרבי יוחנן, אלא הם אמרו את דבריהם כאחד מהתנאים].

איבעית אימא בעצם שהוא יד: ורב הוא דאמר כיהודה בן נקוסא, שמטהר את הבית לפי שאין יד לפחות מכזית. [ומודה רב שלפי תנא קמא יש יד אף לפחות מכזית].

ואיבעית אימא בעצם שהוא שומר: ורב הוא דאמר כתנא קמא, שמטמא, לפי שיש שומר אף לפחות מחצי כזית. [ומודה רב שלפי יהודה בן נקוסא אפילו שומר אין לפחות מכזית].

על כרחק לא דייקנן שלפי חכמים דוקא כחצי זית מועיל ולא בפחות מכפול, שהרי אם כן יקשה אליבא דאמת דמוקמינן ביד, מדוע צריך כחצי זית, ולא מהני אף פחות מפול?! ומאחר שלא דייקנן כן, שוב אין חילוק כלל בין יד לשומר, ורבי יוחנן מצי קאי כתנא קמא בין ביד בין בשומר, ולפיכך לא מקשינן לרבי יוחנן. [ולדעת הרמב"ן באמת הוה מצי לאוקמי לרבי יוחנן בשומר, אלא שאם כן יצא שלפי יהודה בן נקוסא גם שומר צריך כזית, ולכן עדיף להעמיד ביד].

31. במסכת עוקצין פ"ב מ"ג מבואר, שעצם שיש עליו בשר, רק העצם שנגד הבשר נחשב לשומר, ושאר העצם יטמא רק מדין יד. אך הכא,

בשומר. וכן כתב החזון איש [עוקצין א ב]. אך בתוספות הרא"ש לקמן [קכד ב] נקט בתירוצו השני, ששומר של נבלה, שאינו מועיל אלא להכניס ולהוציא, דינו כיד ששיעורו בכזית, ולא כשומר ששיעורו בכפול, וצריך עיון מסוגיין, דשומר של מת דינו בכפול ולא בכזית? וצריך לומר שהסוגיות חלוקות בזה, שהסוגיא כאן סוברת שהחילוק הוא בין חשיבות של יד לחשיבות של שומר, והסוגיא לקמן שם סוברת שהחילוק הוא בין דבר שמועיל רק להכניס ולהוציא לדבר שמועיל גם להצטרף.

30. כן כתב רש"י, וכשיטתו, שגם לפי רבי יוחנן אין יד לפחות מכפול. אך לפי הרמב"ן שלפי רבי יוחנן בין יד בין שומר מטמאים אף בכל שהוא,

ורבי יוחנן אמר: כולה בשומר. והוא דאמר כאחרים, [ולפי רבי יהודה אין שומר אלא לכזית].

ומקשינן: וכי רבי יוחנן קאי אליבא דאחרים? הא כפול דוקא קאמרי אחרים. ואילו לרבי יוחנן יש שומר אפילו לפחות מכפול?

ומתריצין: לעולם קא סברי אחרים שאפילו בפחות מכפול יש לו דין שומר, אלא אידי דקאמר תנא קמא שיעורא דכזית קאמרי אינהו נמי שיעורא דכפול. אך לאו דוקא הוא.

[לרבי יוחנן אפשר לתרץ דמיירי ביד והוא דאמר כאחרים, שהרי ביד לדעת רבי יוחנן צריך כפול, ואין צריך לדחוק דאחרים נקטו שיעור פול אגב חכמים. אלא, שהתוצן סמך על דברי רבא דלהלן, שמדייק מהברייתא דאיירי בשומר. אך לפי רב, העדיפה הגמרא בתירוץ הראשון לדחוק דאיירי ביד, ורב דאמר כרב יהודה, כיון שהלכה כרבי יהודה, מה שאין כן לפי רבי יוחנן שבכל אופן הוא דאמר כאחרים, עדיף להעמיד בשומר (33)].

אחרים אומרים: אפילו אין עליה על הקולית אלא בשר כ"פול" — גוררת הבשר כפול את כולה לטומאה.

והשתא מקשינן: ורב האי ברייתא במאי מוקים לה?

אי מיירי בקולית שהיא יד בלבד, שיש עליה בשר בצד אחד, ואין בתוכה מוח, קשיא סיפא, דאמרי אחרים דאפילו כשהבשר הוא כפול משמשת לו עצם הקולית בתור יד, ואילו רב אמר דאין יד לפחות מכזית?

אי מיירי בשומר, מחמת המוח שבתוכה, קשיא רישא, דקאמר רבי יהודה שדוקא אם יש בה כזית בשר. והרי רב אמר שיש שומר אפילו לפחות מכזית!?

ומתריצין: איבעית אימא ביד. ורב הוא דאמר כרבי יהודה, [ומודה רב שלפי אחרים יש יד אף לפחות מכזית] (32).

ואיבעית אימא בשומר. ורב אמר כאחרים, [ומודה רב שלפי רבי יהודה אין שומר אלא לכזית].

32. החזון איש [עוקצין ב ב] הקשה, אי מיירי ביד, מדוע צריך שיהא בבשר בפני עצמו כזית, הרי כשם שהעצם שכנגד הבשר — שהוא שומר לבשר — מצטרף לשיעור כביצה, כך יוכל להצטרף לשיעור כזית, ודי במה שהעצם משמש כיד לבשר ולעצם שכנגדו, והרי יש כאן יד לכזית? ותירץ, שלחשיבות של כזית לגבי דין יד אין השומר מצטרף, וצריך שיהא בבשר בפני עצמו כזית בכדי שיהיה לו דין יד.

33. כל זה לשיטת רש"י שגם לפי רבי יוחנן אין

אי מיירי בשומר, מבואר שכל העצם מצטרף ולא רק מה שכנגד הבשר? ובאמת הראב"ד בהשגות פ"ה הט"ו כתב, שהברייתא כאן פליגא, וצריך לטמאות את כל העצם מדין שומר, ודלא כהרמב"ם שם. אך רש"י ד"ה ואי בשומר כבר יישב, דהכא מיירי בעצם שיש בתוכה מוח, דכל העצם שומרת את המוח, לפי שאם תפתח העצם אף בצד השני יפסד המוח, ולכן כל העצם מצטרף לשיעור כביצה. אך עצם שיש מעליה בשר, רק מה שכנגד הבשר שומר את הבשר ומצטרף. וראה חזון איש [עוקצין ב סק"ג וסק"ד].

ומתרצינן: איידי דקאמר תנא קמא שיעורא קאמרי אינהו נמי שיעורא. ולעולם לאו דוקא הוא. שכך היתה קבלה בידו של רבי יוחנן, דאחרים דאמרי "כפול" – לאו דוקא הוא.

תא שמע: דתנן במסכת עוקצין: שרביט [תרמיל] של קטניות שריקנו מהקטניות שבתוכו, הרי השרביט טהור, לפי שאינו ראוי לאכילה, ואינו משמש שומר לקטניות. אך אם שייר בו אפילו גרגיר אחד של קטנית, הרי השרביט טמא, לפי שהשרביט נחשב שומר לאותה הקטנית, [ומיירי בשרביט גדול, שיש בו בכדי להצטרף לגרגר אחד לשיעור כביצה] (35).

רבי אליעזר בן עזריה מטהר בשרביט של

אמר רבא: דיקא נמי דבשומר עסקינן כברייטא, דקתני "קולית", שבדרך כלל יש בתוכה מוח, והקולית הוא שומר למוח, ואם הברייטא מיירי ביד, הרי הוא הדין בכל עצם שיש עליה בשר, ומדוע נקטנו דוקא קולית! ? **שמע מינה** דבשומר עסקינן.

איתמר: רבי חנינא אמר: הא דאמרי אחרים "כפול" זהו שיעור. שבפחות מכפול אין לו שומר, וכדעת רב (34).

ורבי יוחנן אמר: אין זה שיעור. דלאו דוקא הוא, ואפילו בפחות מכפול יש לו שומר.

ומקשינן: כיצד אמרת "אין זה שיעור", והא קתני מפורש בדברי אחרים "כפול"??

אך בחידושי רבינו מאיר שמחה תירץ את שתי הקושיות, שרב חנינא שאמר זהו שיעור אינו סובר כרב שכל שומר צריך כפול, אלא הוא מודה לרבי יוחנן שבעלמא אפילו לכל שהוא יש שומר, אלא דלגבי קולית, כיון שכל הקולית מצטרפת, ואף מה שאינו כנגד הבשר, משום שאם תפתח הקולית יפסד המוח, הרי זה נחשב לשומר גרוע, שאינו מטמא עד שיהא בו כפול. והרמב"ם פסק כרב חנינא, ולכן אף שפסק בכל שומר שיש שומר אף לפחות מכפול, מכל מקום בקולית שהיא גוררת את כולה לטומאה צריך שיהא בה כפול. וראה עוד בליקוטי הלכות [בהערה] שתירץ, שהכא מיירי בקולית שהיא בריה, עיי"ש.

35. רש"י ותוספות נחלקו בכיור המשנה שם, רש"י גרס "שייר בו גרגיר אחד טמא", כלומר, שאם שייר בשרביט, שהוא התרמיל, גרגיר אחד של קטנית, הרי השרביט מצטרף מחמת שהוא שומר של הגרגיר, ואיירי באופן שיש בשרביט

יד לפחות מכפול, אך לשיטת הרמב"ן שיש יד אף לפחות מכפול גם ביד צריך לדחוק שאחרים נקטו שיעור אגב רבי יהודה, ולפי זה מובן יותר מדוע העדיפה הגמרא לתרץ בשומר ולא ביד, לפי שרבא דייק כן מהברייטא. [וזהו כונת הרשב"א שהסוגיא מובנת יותר לפי הרמב"ן].

34. הרמב"ם [פ"ה ה"ג] פסק כדעת רבי יוחנן, שיש יד לפחות מכזית, ויש שומר לפחות מכפול, וביאר הכסף משנה, שרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן. והקשה החזון איש [עוקצין א ה], הרי רב חנינא סובר כאן כדעת רב, ואם כן היה הרמב"ם צריך לפסוק כרב ורבי חנינא נגד רבי יוחנן?

וברמב"ם שם ה"טז כתב, קולית שיש עליה אפילו כפול גורר את כולה לטומאה, והקשו האחרונים, הרי הרמב"ם פסק כרבי יוחנן ואפילו פחות מכפול יש דין שומר? וראה חזון איש [עוקצין א יד ד"ה ר"מ פ"ה] שתירץ, שהרמב"ם נקט את לשון הברייטא, אף שהם אמרו כן אגב חכמים, וצריך עיון.

חזינן שיש שומר לקטניות שהן פחות מכפול. וקשיא לרב שאמר אין שומר לפחות מפול!?

ומתריצין: **כדאמר לקמן רב אחא בריה דרבא** מחמת קושיא אחרת: **"בקולחא, ומשום יד"**. **הכא נמי מיירי בקולחא** – שנגע השרץ בקלח שהשרביטים מחוברים אליו, ולא בשרביטין עצמן. והנידון הוא **משום יד** ולא משום שומר, שהקלח משמש כיד לשרביטים ולקטניות שבתוכן, ומביא עליהם את הטומאה, והרי הוא יד ליותר מכזית. לפי שבכל השרביטים יחד יש בהם

פול, לפי שהשרביט אינו נחשב לשומר, **ומטמא בשרביט של קטניות**, שיש לו דין שומר, **מפני שרוצה במשמושן של הקטניות** באמצעות השרביטים. כלומר, שהפולים הם גסים, ואין קושי לנקותם מהפסולת, ולכן אין לו ענין להשאיר אותם בתוך השרביטים, ואינם משמשים "שומר" לפולים. מה שאין כן הקטניות שהם דקים, וכאשר מתערב בהם פסולת קשה לנקות אותם, ולכן הוא רוצה שישארו הקטניות בתוך השרביטים כדי שלא יתערב פסולת. ולכן הם נחשבים שומר לקטניות⁽³⁶⁾.

הוא משום יד, אין צריך כלל לצירוף השרביטים, לפי שמדרבנן לכולי עלמא האוכל מקבל טומאה בכל שהוא, [ועדיין צריך ביאור לדעת הרשב"א ובעל המאור שהובא לעיל, שגם מדרבנן צריך כביצה לקבל טומאה]. וראה **מקדש דוד** [מד ד] שחילק בזה בין אם נגע השרץ בקלח, שאז כל השרביטים מצטרפים לשיעור כביצה, לבין אם נגע השרץ באחד מהשרביטים, שאז אין השרביטים מצטרפים.

36. בספר **יהגה האריה** [סוף מסכת פרה] הקשה, מדוע זה סיבה להחשיב את השרביט שומר, הרי במסכת ברכות [לו ב] מבואר שהשומר נחשב שומר רק אם בלעדיו ימות הפרי, וכאן לא ימות הפרי אלא שיקשה עליו לנקות אותו? ותיירץ, כיון שקשה להסיר את הפסולת הרי הם הולכים לאיבוד, וגם זה נחשב שבלעדיו השומר יפסד הפרי לגמרי. אך הרמב"ם בפירוש המשנה שם פירש, שהוא רוצה במשמושן היינו שהוא אוהב לחפש את הקטניות בתוך השרביטים, ויתענג בזה, ובוהו ודאי לא יתכן לפרש שלולי השומר יפסד הפרי? ולכן כתב, שהגמרא בברכות שם איירי רק לענין

אחד עם הגרגיר שיעור כביצה. ולפי מסקנת הגמרא שהשרץ נגע בקלח, איירי באופן שיש כמה שרביטים וכולם מצטרפים לכביצה. אך **התוספות** גרסו "שייר בו גרגיר לכל שומר ושומר טמא", כלומר, שאם שייר בכל שומר, שהוא התרמיל, גרגיר אחד, הרי כל התרמילים עם הקטניות שבתוכם מצטרפים לשיעור כביצה. ומדברי התוספות מבואר, שאפשר לצרף כמה שרביטים לשיעור כביצה, אף שהם מחוברים על ידי הקלח, שאין לו דין שומר, אלא רק דין יד, מכל מקום כיון שהם מחוברים הרי זה נחשב שיש כאן שיעור כביצה. וכן מוכח מרש"י לפי המסקנא. אך **החזון איש** [עוקצין א ב] נקט שצריך שיהיה כביצה במקום אחד, ואם יש ביניהם הפסק של דבר שאינו מצטרף לשיעור, אף שהם מחוברים על ידו, מכל מקום אין זה נחשב לשיעור כביצה במקום אחד, והוכיח כן [שם סק"ט עיי"ש] מהתוספתא במסכת עוקצין, ודלא כרש"י ותוספות. אך אם כן קשה כיצד יצטרפו כל השרביטים לשיעור כביצה? וביאר החזון איש, שלפי הסלקא דעתין איירי באופן שהם מחוברים זה לזה על ידי משקה, שהמשקה מועיל לחבר אוכלים, ולפי המסקנא שהנידון

קטניות בשיעור כזית ויותר.

הרי מוכח דיש שומר לפחות מכפול, שהרי גרגירי חטה או שעורה או עדשים אין בהם כפול. וקשיא לרב!?

ומתריצין: **"בריה" שאני**. שגרגירי חטה ושעורה כשהם שלמים, הרי הם נחשבים ל"בריה" בפני עצמה, וחשובים הם. ולכן כולי עלמא מודים שאפילו בפחות מכפול יש להם שומר. ורב שאמר שדוקא בכפול יש דין שומר, לא אמר אלא בדבר שאינו "בריה", וכגון שומר לחצי פול, או לבשר פחות מכפול⁽³⁷⁾.

בעי רב אושעיא: שני שומרים — מהו ק"ט-ב שיצטרפו עם האוכל הנשמר על ידם לשיעור כביצה של טומאת אוכלין?

והוינן בה: היכי דמי?

אילימא בשני שומרים שהם זה על גב זה, כגון מאכל שיש עליו שני קליפות, האחד על גבי השני. ומבעי ליה האם לשניהם יש דין שומר ומצטרפים, תיקשי, מאי קמביעיא ליה לרב אושעיא? ומי איכא שומר על גב שומר?

ומאי "במשמושן" דקאמר רבי אלעזר בן עזריה? [שהרי לפי תירוץ הגמרא דמיירי ביד, הוא מטהר בפולים אפילו את היד שלהם, לפי שאין לו צורך לאחיזה בהם, והוא מטמא את היד של הקטניות מפני שהוא רוצה במשמושן, ומעתה אי אפשר לפרש כמו בסלקא דעתך שהוא רוצה במשמוש הקטניות באמצעות השרביטים, שזה סברה בשומר ולא ביד],

— **בתשמישן!** שמשמש באותו קלח כדי לשרביטים. אבל בפול, הואיל והוא גס, לא איכפת ליה לטלטל את הפולין בעצמם בלא השרביטים, ולכן אין לקלח שלהן תורת יד.

תא שמע: דתנא דבי רבי ישמעאל: נאמר בפרשת טומאת אוכלין: "וכי יפל מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע", ודרשינן מ"אשר יזרע" — כדרך שבני אדם מוציאים את הזרע לשדה, דהיינו, חטה בקליפתה, ושעורה בקליפתה, ועדשים בקליפתן, כך הם מטמאים, שהקליפה, שהיא שומר לאוכל, מצטרפת להשלים לשיעור כביצה לגבי טומאת אוכלין.

מוכח שהמעלה של בריה מועילה רק שיש שומר לפחות מפול, ולא לעיקר השיעור של כביצה. ותמה על המגיה במשנה למלך [פ"ד מטומאת אוכלים סוף ה"א] שדן בזה.

החזון איש [עוקצין א ג] נסתפק, האם גם ביד מועיל בריה, שיהיה יד אף לפחות מכזית, אמנם במאירי כאן מפורש שגם ביד מועיל בריה.

ולפי מסקנת הגמרא להלן עמוד ב' דתנא דבי רבי ישמעאל איירי בחיטים שהיו בימיו של

ערלה. אך לענין טומאה כל דבר שמועיל לפרי נחשב לשומר, עיי"ש.

37. כתב רש"י, שתירוץ זה מתרץ גם את הראיה הקודמת מרבי אלעזר בן עזריה, ואין צריך להעמיד בנגע השרץ בקולחא.

מהגמרא כאן הוכיח הלב אריה, שגם בריה שלמה אינה מקבלת טומאה בפחות מכביצה, שאם לא כן, מה צריך לצירוף של השומר, הרי גם בלא השומר יש כאן בריה שלמה!?! אלא